

Biuro Rady Awansów Naukowych

Wpływ 08 -06- 2020

Załącznik .....102/2020.....

08.06.2020
3/0

Prof. dr hab. Henryk Runowski
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie
Instytut Ekonomii i Finansów
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw

Warszawa, dnia 28.05.2020 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej Łukasza Kryszaka pt. "Determinanty dochodów rolniczych w regionach Unii Europejskiej po 2003 roku"

Zapewnienie właściwych dochodów ludności rolniczej stanowi jeden z najważniejszych elementów współczesnej kwestii agrarnej. Dochody ludności decydują bowiem o możliwościach zaspokojenia poszczególnych rodzajów potrzeb i w efekcie stanowią wyznacznik poziomu jakości życia. Przesądzają również o możliwościach rozwojowych gospodarstw rolnych. W konsekwencji celem polityk krajowych, jak i Wspólnej Polityki Rolnej w tym obszarze jest dążenie do wzrostu wydajności i efektywności rolnictwa oraz dochodów ludności rolniczej. Należy zatem uznać, iż problem badawczy podjęty w pracy doktorskiej Łukasza Kryszaka pt. "Determinanty dochodów rolniczych w regionach Unii Europejskiej po 2003 roku" jest ważny i bardzo aktualny.

Problem badawczy jest sformułowany w postaci pytania: jakie obszary działalności gospodarstw są kluczowe dla podniesienia ich dochodów przy danych uwarunkowaniach produktywnościowych i zasobowych? Z tego pytania wypływają następujące: czy zestaw istotnych determinant dochodów jest stały, niezależnie od występujących w danym regionie relacji zasobowych i produktywności czynników wytwórczych oraz jak różni się relatywna siła wpływu wybranych determinant na dochód w poszczególnych regionach Unii Europejskiej?

Pozytywnie należy odnieść się do celu pracy, który jest pochodną podjętego problemu badawczego. Głównym celem pracy jest zatem zidentyfikowanie determinant dochodów gospodarstw rolnych w regionach UE na poziomie gospodarstwa reprezentatywnego FADN, przy uwzględnieniu różnic w relacjach zasobowych i produktywności czynników wytwórczych (pracy, ziemi i kapitału). Autor założył, że osiągnięciu celu głównego posłuży realizacja następujących pięciu celów szczegółowych, które są bezpośrednio powiązane z poszczególnymi etapami badań:

1. Operacjonalizacja pojęcia „dochód rolniczy” oraz ustalenie i uporządkowanie potencjalnych determinant dochodu na podstawie badań literaturowych.

2. Umieszczenie problemu relacji zasobowych i produktywności czynników wytwórczych w teorii modeli rozwojowych rolnictwa.
3. Wyznaczenie skupień regionów FADN Unii Europejskiej o podobnych relacjach zasobowych i produktywności czynników wytwórczych w rolnictwie.
4. Ocena poziomu i dynamiki podstawowych kategorii dochodów rolniczych oraz ocena sytuacji finansowej gospodarstw rolniczych w regionach FADN.
5. Ocena współzależności między poziomem dochodu z gospodarstwa rolnego a jego determinantami – identyfikacja różnic co do kierunku i siły wpływu wyróżnionych determinant na poziom dochodu w poszczególnych grupach regionów.

Rozprawa ma dostarczyć odpowiedzi na szereg pytań dotyczących sytuacji dochodowej rolnictwa w różnych regionach Unii Europejskiej. Są one następujące. Czy intensyfikacja produkcji przynosi wciąż zadowalające skutki dla wzrostu dochodów w regionach o niższej produktywności ziemi, podczas gdy skuteczność tej strategii uległa osłabieniu w regionach lepiej rozwiniętych? Czy poprawa sprawności wykorzystania majątku rzeczywiście przynosi istotne pozytywne skutki dla wzrostu dochodów? Czy w warunkach wysokiego nasycenia kapitałem i wysokiej produktywności w części regionów UE jedyną szansą na utrzymanie wzrostu dochodów jest zarządzanie strukturą majątkową i kosztową oraz wzrost subsydiów w ramach WPR? Odpowiedzi na te pytania mają istotne znaczenie z punktu widzenia oceny sytuacji dochodowej, możliwości wzrostu dochodów rolniczych oraz występujących w tym zakresie ograniczeń oraz instrumentów wsparcia dochodów i efektów płynących z ich stosowania.

W pracy sformułowano hipotezę główną, w myśl której „relacje zasobowe i produktywność czynników wytwórczych w rolnictwie regionów UE różnicują wpływ poszczególnych determinant na poziom dochodu z gospodarstwa rolnego”, a następnie w celu jej doprecyzowania przyjęto cztery następujące hipotezy cząstkowe:

H1. Gospodarstwa rolne w regionach o wysokiej produktywności pracy charakteryzują się wyższą jej dochodowością, ale jednocześnie mniej korzystną sytuacją finansową.

H2. Poprawa wskaźników finansowych (dotyczących zadłużenia i sprawności działania) oraz ograniczenie udziału kosztów zewnętrznych silniej wpływają na wzrost dochodu w regionach o względnie niskiej produktywności kapitału niż w pozostałych grupach regionów.

H3. Intensyfikacja produkcji oraz rosnące inwestycje w relacji do zużycia majątku silniej wpływają na wzrost dochodów z gospodarstwa rolnego w regionach o przeciętnie najniższej produktywności ziemi niż w pozostałych grupach regionów.

H4. Wzrost poziomu specjalizacji produkcji oraz rosnące wykorzystanie subsydiów silniej wpływają na wzrost dochodu w regionach o względnie niskiej produktywności pracy niż w pozostałych grupach regionów.

Weryfikacji wymienionych hipotez – w zamyśle Autora - posłużą wnioski płynące z realizacji sformułowanych celów szczegółowych.

Zarówno cel główny, jak i cele szczegółowe zostały sformułowane poprawnie, odnoszą się do podjętego problemu badawczego. Podobnie, jako interesujące poznawczo należy ocenić przyjęte hipotezy, zarówno główną, jak i cząstkowe. Spełniają one wymogi stawiane hipotezom badawczym. Są sformułowane w sposób jasny i klarowny, są istotne poznawczo i niebanalne.

Odnosząc się do przyjętego problemu badawczego należy stwierdzić, że jest on ważny i aktualny, i leży w sferze zainteresowania szerokiego grona odbiorców, nie tylko rolników. Podobnie przyjęte cele badań są poznawczo interesujące, a ich realizacja może przyczynić się do lepszego objaśnienia i zrozumienia problemów związanych z kształtowaniem dochodów rolniczych, w tym poznania przyczyn ich zmienności oraz różnic między poszczególnymi regionami, typami i grupami gospodarstw rolnych. Już po zapoznaniu się ze sformułowanym zamierzeniem badawczym można założyć, że praca zapowiada się jako interesujące studium, zarówno z pod względem metodycznym, poznawczo-teoretycznym, jak i użytecznym. To przekonanie recenzenta zostało potwierdzone po zapoznaniu się z treścią pracy.

Rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych, podsumowania, wykazu bibliografii, spisu tabel, rysunków i aneksu. Łącznie liczy 277 stron. Struktura pracy jest zrównowazona, pomiędzy poszczególnymi rozdziałami nie ma zbyt dużych dysproporcji pod względem objętości. Podobne spostrzeżenia wynikają z oceny struktury wewnętrznej poszczególnych rozdziałów. Praca napisana jest poprawnym językiem polskim. Sporadycznie zdarzają się usterki literowe. Wykorzystano bogatą pod względem liczby pozycji bibliografię, na która składają się zarówno prace w języku polskim, jak i angielskim.

W rozdziale pierwszym pt. „Rachunek dochodów rolniczych z perspektywy różnych koncepcji teoretycznych”, który ma głównie charakter przeglądowny, Autor przywołuje poglądy innych badaczy oraz prowadzi dyskusję na temat pojęcia i definicji dochodów rolniczych, z uwzględnieniem problemów związanych z ich ustalaniem i na temat czynników kształtujących dochody rolnicze, z uwzględnieniem różnych perspektyw badawczych. Odnosi się m. in. do koncepcji kieratu technologicznego oraz zjawiska tzw. błędu złożenia jako teoretycznych problemów związanych z rachunkiem dochodów i ich determinantami oraz kieratu socjologicznego. Przybliży rodzaje i metody obliczania dochodów rolniczych oraz

problem dysparytetu i nierówności dochodowych a także makroekonomiczne, instytucjonalne i determinanty kształtowania dochodów rolniczych.

Rozdział drugi pt. „Dochody rolnicze w kontekście heterogeniczności rolnictwa europejskiego” prezentuje rozwój rolnictwa z uwzględnieniem teorii przemian strukturalnych i zrównoważonego rozwoju, współczesne klasyfikacje form funkcjonowania rolnictwa, istotę europejskiego modelu rolnictwa i jego ewolucję oraz znaczenie perspektywy regionalnej w rolnictwie. Rozdział ten ma charakter przeglądowy i dotyczy modeli rozwojowych rolnictwa oraz powiązanych z nimi zmian strukturalnych. Analizowane są także istniejące klasyfikacje stadiów, typów i modeli rolnictwa ze szczególnym uwzględnieniem problematyki zmian strukturalnych oraz relacji między czynnikami produkcji. Studia literaturowe prowadzone są na podstawie literatury krajowej, jak i zagranicznej, Autor starał się wyznaczyć różnice w perspektywach badawczych odnośnie determinant dochodu rolniczego oraz w podejściu do zagadnień typów i modeli rozwojowych rolnictwa.

W rozdziale trzecim pt. „Typy i modele rozwoju rolnictwa w UE a relacje zasobów czynników wytwórczych i ich produktywności” zaprezentowano i przeanalizowano relacje zasobowe i produktywność czynników wytwórczych w rolnictwie regionów FADN, produktywność całkowitą oraz przybliżono podstawowe metody szacowania produktywności całkowitej, z wykorzystaniem metod parametrycznych oraz nieparametrycznych. Przedstawiono klasyfikację regionów FADN UE z wykorzystaniem analizy skupień oraz zmiany w produktywności czynników wytwórczych w tych skupieniach regionów FADN UE. Przedstawiono cząstkowe wskaźniki poziomu oraz dynamiki relacji zasobowych i produktywności czynników wytwórczych, z urealnieniem poszczególnych zmiennych (w bazie FADN oferowane są dane jedynie w ujęciu nominalnym). Zaprezentowano również poziomy wskaźnik produktywności całkowitej (TFP) zarówno przy użyciu metod granicznych (indeksy Malmquista), jak i niegranicznych (wskaźnik Tokarskiego). Dominujące typy rolnictwa w regionach FADN wyznaczono za pomocą analizy skupień metodą Warda, połączonej z procedurą testowania istotności różnic w średnich wartościach wykorzystanych zmiennych. W celu przeprowadzenia kompleksowej oceny ekonomiczno-finansowej kondycji gospodarstw rolnych przeprowadzono analizę wskaźnikową, a następnie na podstawie mierników cząstkowych skonstruowano wskaźnik syntetyczny przy użyciu metody TOPSIS-CRITIC. Związki pomiędzy produktywnością czynników wytwórczych a sytuacją finansową oceniano za pomocą parametrycznych i nieparametrycznych wskaźników korelacji. Ponadto przeprowadzono deterministyczną analizę rentowności kapitału własnego przy użyciu metody logarytmowania.

Zakładając, że celem rolniczego gospodarowania jest maksymalizacja dochodu, w celu wzbogacenia analizy sprawdzono też pieniężną efektywność tworzenia dochodów gospodarstw rolnych za pomocą metody DEA. Autor zauważył, że wysoki dochód może być niekiedy osiągany ponad proporcjonalnie wysokimi nakładami.

W rozdziale piątym (ostatnim) pt. „Determinanty dochodów gospodarstw rolnych w poszczególnych typach rolnictwa” zaprezentowano związki między dochodowością a produktywnością i finansami gospodarstw rolnych, metody badania determinantów dochodów rolniczych, regresję panelową jako metodę badań współzależności dochodów rolniczych i ich determinant oraz determinanty dochodów gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej w ujęciu modelowym.

W podsumowaniu rozprawy Autor odniósł się do realizacji celów i hipotez badawczych oraz najważniejszych wniosków wynikających z przeprowadzonych badań a także sformułował szereg rekomendacji dla polityki rolnej.

Z analizy zawartości pracy, w tym poszczególnych jej części, należy stwierdzić, że poszczególne treści rozprawy są ułożone we właściwej kolejności i składają się na całościowy, ciekawy wywód naukowy. Praca świadczy o dobrym rozpoznaniu przez jej Autora literatury dotyczącej badanego problemu, metod badawczych i umiejętności ich zastosowania, a także właściwej interpretacji wyników badań i wnioskowania. Doktorant, wychodząc od zarysowania płaszczyzny teoretycznej, zgromadzenia materiału badawczego, zaprezentowania i adaptacji różnych metod opracowania materiału badawczego oraz jego analizy, przedstawił ważne poznawczo analizy wyników i wnioski oraz sformułował syntetyczne, a równocześnie bogate w treści merytoryczne podsumowanie. Doceniając biegłość warsztatową i merytoryczną Kandydata do stopnia naukowego doktora, chciałbym do niektórych kwestii wyrazić zdanie polemiczne, czy skłaniające do pewnej refleksji i ewentualnego odniesienia się do nich Autora rozprawy.

1. Powszechnie przyjmuje się, że płatności o charakterze subsydiów do rolnictwa są formą rekompensaty za zawodności rynku. Podobnego zjadania jest Autor recenzowanej pracy (str. 41). Jako recenzent, również częściowo się do prawdziwości tego poglądu przychyliam, ale tylko częściowo. Doktorant, jak wielu innych ekonomistów rolnych słusznie zauważa, że część płatności jest kapitalizowana w cenach ziemi rolniczej. W moim przekonaniu nie jest to jedyne „uszczipienie”, jakie dotyka subsydiów, szczególnie płatności obszarowych. Innym zjawiskiem jest to, że transfery środków publicznych z tego tytułu do rolnictwa wywołują określony wpływ na sytuację na rynku, która następnie przekłada się na dochody gospodarstw rolnych i rolników. Na skutek zasilania finansowego sektora rolnego z

budżetów, następuje równoczesna korekta „w dół” cen produktów rolnych oraz korekta „w górę” cen środków do produkcji rolnej. W okresach poprawy sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych zauważalne są tendencje do wzrostu cen środków do produkcji rolnej nabywanych przez rolników. Powoduje to, że „czysty” efekt dochodowy wsparcia rolnictwa środkami budżetowymi jest mniejszy niż wynikać by to mogło z wielkości transferów. Sytuacja ta ma również swoje odbicie w kształtowaniu się sytuacji ekonomicznej konsumentów i podatników. Podatnicy, łożąc określone kwoty środków finansowych na rolnictwo w postaci dystrybucji podatków, już jako konsumenci odzyskują część z nich w postaci obniżonych rynkowych cen produktów rolnych oraz artykułów spożywczych. Choć tu również pojawia się pewien problem wynikający z tego, że udział produktu rolnego w finalnym artykule żywnościowym jest relatywnie niewielki. W związku z tym obniżenie ceny rynkowej produktu rolnego nie przekłada się w takim samym stopniu na zmianę ceny artykułu żywnościowego. Dodatkowo, wraz ze zmianami polityki rolnej polegającymi na powiązaniu płatności z koniecznością spełniania określonych wymogów przez gospodarstwa rolne, coraz większa część subsydiów ma charakter rekompensaty z tytułu wyższych kosztów produkcji, wynikających m.in. z realizacji tych wymogów, np. programów rolnośrodowiskowych, czy działań związanych z podwyższaniem dobrostanu zwierząt, a także konieczności ograniczania poziomu intensywności produkcji rolniczej. W związku z tym coraz mniejsza część płatności zachowuje postać wsparcia dochodów. Tym samym wsparcie finansowe rolnictwa nie przekłada się w takim samym stopniu na dochody w rolnictwie, jak to miało miejsce w początkowym okresie po wprowadzeniu reformy Mc Sharyego. Podobnie konsumenci obecnie nie mogą już w takim samym stopniu „odzyskiwać” swoich wkładów wniesionych do budżetu jako podatnicy. W moim przekonaniu, między innymi z powodu działania opisanego mechanizmu, nie zawsze udaje się wykazać wpływ płatności na poziom dochodów w rolnictwie. Jakie jest stanowisko Doktoranta w tej kwestii?

2. Jedną z metod zastosowanych do oceny efektywności jest nieparametryczna metoda oceny efektywności DEA. Z dotychczasowych moich obserwacji rezultatów wykorzystania tej metody w ocenie efektywności podmiotów gospodarczych, w tym gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych wynika, że daje ona czasem dość zaskakujące wyniki. Również w przypadku recenzowanej pracy część wyników za takie uznać. Na str. 166 znajdujemy stwierdzenie cyt.: „W 2004 roku najwyższe wartości efektywności pieniężnej notowano w gospodarstwach znajdujących się w regionach należących do skupienia C (typ śródziemnomorski). Dotyczy to modelu ze stałymi efektami skali, jak i ze zmiennymi, zorientowanego na nakłady”. Dalej w odniesieniu do tego skupienia, Autor stwierdza, że:

„można zatem powiedzieć, że w 2004 roku relatywnie wysoką efektywność tworzenia dochodów osiągały gospodarstwa w skupieniu „śródziemnomorskim”, a więc regionach, gdzie notowano dość niską produktywność pracy, ale za sprawą korzystnych warunków klimatycznych nie było tam potrzeby ponoszenia wysokich kosztów kapitałowych ...”. W skupieniu tym notowano bardzo niską intensywność produkcji, mierzoną poziomem nakładów na jednostkę powierzchni. Metoda DEA polega na poszukiwaniu takich „wzorców” gospodarowania, gdzie relacja efektów do nakładów jest największa. W moim przekonaniu metoda ta jest właściwa do zastosowania, gdy mamy do czynienia, albo z ograniczoną dostępnością nakładów, albo z limitowaną wielkością produkcji, lub dla oceny efektywności ze społecznego punktu widzenia. W sytuacjach braku wymienionych ograniczeń, producenci celowo wkraczają w strefę pogarszającej się efektywności nakładów, nie przekraczając jednak punktu kosztu granicznego, by zmaksymalizować kwotę zysku/dochodu. Tego typu strategia mimo, że prowadzi do pogorszenia przeciętnej efektywności nakładów, to jednak prowadzi do maksymalizacji masy zysku/dochodu przedsiębiorstwa czy gospodarstwa rolnego, zgodnie z jedną z zasad kupieckich: „duży obrót, mały zysk z jednostki”. Stąd pytanie do Doktoranta. Czy nie miał Pan problemów z interpretacją uzyskanych za pomocą tej metody wyników badań.

3. W modelach bazowych służących określeniu determinant dochodów w rolnictwie (str. 189), przyjęto jako zmienną zależną dochód, rozumiany jako całkowite wynagrodzenie czynnika pracy (dochód netto plus opłata za pracę najemną). Takie podejście, w moim przekonaniu, może być zasadne, gdy chodzi o pomiar dochodów z pracy osób ogółem pracujących w gospodarstwie, jako pewnej grupy społecznej. Gdy natomiast poszukujemy odpowiedzi na pytanie o poziom dochodów osób prowadzących „biznes” rolniczy (rolnik i członkowie jego rodziny) to raczej powinno się stosować dochód netto przeliczony na jednostkę pracy własnej. Przedsiębiorca rolny musi opłacić pracę najemną w umówionej wysokości, niezależnie od osiąganych dochodów gospodarstwa. Zwracam się tym samym do Doktoranta o wyrażenie poglądu w tej sprawie.

4. Ważnym problemem, na który w pracy zwrócono uwagę, jest kwestia dysparytetu dochodowego. Dyskusja wokół niego nierazko rozpala dyskusję między ludnością rolniczą i nierolniczą. Oczekiwanie równego poziomu dochodów w rolnictwie i poza nim, niezależnie od cech strukturalnych rolnictwa, jego produktywności, czy efektywności nie ma uzasadnienia ekonomicznego. Czym innym są z kolei względy o charakterze społecznym, odnoszące się do zasad równości szans, czy sprawiedliwości społecznej. Jaki pogląd w tej sprawie prezentuje Doktorant?

Niezależnie od przedstawionych uwag doceniam osiągnięcia Doktoranta, polegające na podjęciu ważnego problemu badawczego, zakreśleniu płaszczyzny teoretycznej dla jego rozważań, sformułowaniu ważnych poznawczo i zrealizowaniu założonych celów, przeprowadzeniu wielowątkowych analiz, poprawnej weryfikacji hipotez roboczych oraz sformułowaniu istotnych poznawczo i użytkowo wniosków. Zostały one wyartykułowane na zakończenie każdego rozdziału oraz w podsumowaniu.

Za wartościowe elementy pracy uznać należy również:

1. Zmierzenie się z próbą zdefiniowania „dochodu rolniczego”, który jak wykazał Autor jest pojęciem szerokim, wymagającym operacjonalizacji. Wyróżnić można przede wszystkim dochody tworzone w sektorze rolnym, dochody z gospodarstwa rolnego oraz dochody rolniczych gospodarstw domowych, na które składają się także dochody osiągane poza gospodarstwem rolnym. W przypadku UE podstawowymi źródłami danych są FADN i Eurostat, pomiędzy którymi występują jednak istotne różnice. Doktorant słusznie zauważył, że świadomość tych różnic, a także ograniczeń obu baz jest ważna dla prawidłowego wnioskowania w toku badań empirycznych, w szczególności analiz ilościowych. Ważne było zwrócenie uwagi na to, że badania dotyczące dochodów rolniczych prowadzić można wykorzystując perspektywę makroekonomiczną lub mikroekonomiczną. Przyjęcie danej optyki badawczej warunkuje zestaw determinant dochodów, które poddawane są analizie. W rolnictwie ujawnia się bowiem błąd złożenia, który sprawia, że sektora rolnego jako całości nie można analizować jedynie jako sumy pojedynczych podmiotów gospodarstw.
2. Zwrócenie uwagi na to, że w warunkach istnienia rozbudowanego systemu wsparcia rolnictwa, badania nad dochodami rolniczymi wymagają uwzględnienia czynnika instytucjonalnego, którego namacalnym przejawem są subsydia. Ze względu na specyfikę różnych typów subsydiów, płatności bezpośrednio i z II filara WPR powinny być traktowane oddzielnie.
3. Przybliżenie typów, epok i modeli rozwojowych rolnictwa. Rozwój rolnictwa wpisano w teorie zmian strukturalnych oraz rozwoju regionalnego. Wskazano także na główne cechy europejskiego modelu rolnictwa. Cechą wspólną rolnictwa w Unii Europejskiej jest to, że poza funkcjami produkcyjnymi, celem jego jest też zapewnianie dóbr publicznych. Ważne było też wykazanie, że rolnictwo unijne jest silnie zróżnicowane, obok małych gospodarstw samo zaopatrzeniowych oraz średniej wielkości gospodarstw rodzinnych, występują tu duże przedsiębiorstwa rolne.

4. Wykazanie, że rozwój rolnictwa w dłuższej perspektywie czasowej wiązał się z różną dostępnością czynników produkcji, a w szczególności z różnymi relacjami pomiędzy tymi czynnikami. W sytuacji, gdy jeden z czynników był w niedoborze, substytuowano go pozostałymi. W ostatnich latach szczególnie czynnik pracy zastępowany był kapitałem, jednak wymogi bardziej zrównoważonej produkcji rolnej mogą przyczynić się do zahamowania tego trendu. Doktorant wskazał, że pozwoli to na wzrost produktywności kapitału, ale równocześnie możliwy jest spadek produktywności ziemi i/lub pracy.
5. Podkreślenie, że strukturalna heterogeniczność rolnictwa w UE ujawnia się przede wszystkim na poziomie regionów. Stąd też, zdaniem Doktoranta, regionalne ujęcie problematyki dochodów rolniczych stanowi ciekawą perspektywę badawczą i pozwala na dokładniejszą ocenę zjawisk zachodzących w sektorze.
6. Potwierdzenie znanego faktu, że w rolnictwie w UE występuje bardzo silne zróżnicowanie w zakresie relacji między podstawowymi czynnikami produkcji oraz produktywnością, nie tylko pomiędzy krajami członkowskimi, ale również wewnątrz krajów między regionami, co jest często wypadkową czynników ekonomicznych, historycznych i przyrodniczych.
7. Przeprowadzenie analiz w zakresie poziomu i produktywności rolnictwa w poszczególnych regionach. Wynika z nich, że regiony o niższym poziomie produktywności zazwyczaj względnie szybko ją poprawiały, choć z drugiej strony najwyższą dynamikę produktywności ziemi i produktywności całkowitej notowano w regionach z przewagą rolnictwa industrialnego.
8. Wyodrębnienie przy użyciu analizy skupień czterech skupień regionów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi i produktywnościowymi. Gospodarstwa w regionach Europy Północnej i Zachodniej (skupienia A i B) osiągały wysokie wartości dochodowości pracy, z kolei gospodarstwa w skupieniu C (śródmorskim) charakteryzowały się wysoką opłacalnością. Dochodowość w skupieniu D (głównie regiony w tzw. nowej UE) wzrastała, jednak z punktu widzenia procesów konwergencji dochodowej, wzrost ten był niewystarczający. W większości regionów FADN obserwowano poprawę realnej dochodowości pracy (poza skupieniem B), ale często towarzyszył temu spadek dochodowości ziemi i kapitału oraz rentowności.
9. Wykazanie, że przynajmniej w części regionów UE wyczerpują się możliwości wzrostu dochodu na drodze intensyfikacji. W regionach o przewadze rolnictwa industrialnego, intensyfikacja rozumiana przez pryzmat zwiększonej chemizacji nie

przekłada się już na wzrost dochodu z gospodarstwa rolnego. Jednocześnie pozytywne skutki przynosiły rosnące nakłady w innych obszarach. Problemem jest też wysoki poziom kosztów alternatywnych w rolnictwie. Wycena własnych czynników produkcji prowadzi często do ujemnych wartości dochodu rezydualnego.

10. Wykazanie, że gospodarstwa w regionach o rolnictwie wybitnie intensywnym (A) i w regionach śródziemnomorskich (C) charakteryzowały się najlepszą sytuacją finansową w świetle miernika syntetycznego. Sytuacja finansowa dodatnio korelowała z produktywnością całkowitą, z produktywnością kapitału, zaś związek z produktywnością pracy miał charakter odwrotny.
11. Zwrócenie uwagi na to, że gospodarstwa w regionach UE, będące w polu obserwacji FADN znacznie różnią się, jeśli chodzi o poziom takich determinant dochodu jak poziom inwestycji, czy specjalizacji. Istotnym problemem jest z kolei silne uzależnienie od subsydiów.
12. Zastosowanie szerokiego instrumentarium metodycznego, poprawne zastosowanie metod badawczych, właściwe zinterpretowanie uzyskanych przy ich pomocy wyników oraz sformułowanie ważnych wniosków.

Podsumowując, stwierdzam że rozprawa doktorska Łukasza Kryszaka pt. „Determinanty dochodów rolniczych regionach Unii Europejskiej po 2003 roku” stanowi oryginalne rozwiązanie ważnego problemu badawczego oraz potwierdza dużą wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie ekonomia i finanse. Doktorant wykazał się znajomością literatury przedmiotu oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Rozprawa jest potwierdzeniem umiejętności Doktoranta w zakresie dostrzegania, sformułowania i rozwiązania problemu badawczego, formułowania i weryfikacji hipotez badawczych oraz trafności wnioskowania. Dowodzi także, że Autor opanował metody badawcze stosowane w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz potrafi się nimi prawidłowo posługiwać, podjął i rozwiązał istotny z merytorycznego, metodycznego i praktycznego punktu widzenia problem badawczy, osadzając go na właściwej płaszczyźnie teoretycznej.

Tym samym wnoszę o dopuszczenie Autora pracy do publicznej obrony. Ponadto, biorąc pod uwagę wysokie walory pracy, składam wniosek o wyróżnienie pracy.

